

Literatura – element esențial în păstrarea identității românilor din Ungaria

Florin Cioban*

Keywords: *textbooks; elementary; high-school; literature; identity*

Specificitatea manualelor destinate claselor a V-a și a VI-a o constituie lecțiile de *conversație*, care precedă textul literar al fiecărei unități, fiind un auxiliar în vederea înțelegerii și interpretării acestuia. Acestea cuprind texte nonliterare, iar prin conținutul lor pun elevii în situații concrete, posibile, întâlnite în viața de zi cu zi. Obiectivul principal al acestor lecții practice îl constituie dezvoltarea personalității, oferind oportunitatea de a exprima opinia despre diverse aspecte ale realității surprinse în fiecare dintre textele gândite și concepute pentru vârsta și puterea de înțelegere. Exercițiile și temele atașate la fiecare lecție contribuie la dezvoltarea vocabularului activ al elevilor, lecțiile punând accent pe conversație și comunicarea orală. Aceste lecții au avantajul că deschid orizontul de cunoaștere spre transdisciplinaritate și ajută la formarea deprinderilor practice, atât de sollicitate școlii zilelor noastre.

Textele literare selectate pentru studiu și interpretare au fost preluate din literatura română clasică și contemporană, din literatura românilor din Ungaria și din literatura universală. În selectarea textelor literare s-a ținut cont de interesele și preocupările actuale ale elevilor, de specificul vârstei și de universul lor atât de ingenuu dar și provocator. Rolul acestor texte este de a dezvolta latura afectiv-emoțională, morală și estetică, cu accent pe legătura permanentă dintre realitate și ficțiune, dintre literatură și celelalte arte: desen, muzică, dans, artă fotografică, cinematografie, teatru. Și la acest domeniu, exercițiile și temele aferente dau libertatea elevilor pentru a-și exprima opinia, de a comunica oral sau în scris corect și contemporan în limba română.

Manualele, în general, au fost concepute în așa fel, încât fiecare dintre elevi să simtă că, la sfârșitul fiecărui an școlar, stăpânește tot mai multe cunoștințe de limbă, literatură, cultură și civilizație românească.

Manualele pentru clasele a VII-a și a VIII-a se vreau mereu deschise de elevi și nu numai de ei, dornici să descopere aspecte esențiale ale limbii și literaturii române. În cadrul cunoștințelor de limbă se continuă acumulările legate de părțile de vorbire, în completarea sau în continuarea cunoștințelor din clasele anterioare. De asemenea, cunoștințe noi și esențiale se au în vedere pentru

* Universitatea ELTE din Budapesta, Ungaria / Universitatea din Oradea, România.

comunicarea scrisă și orală a elevilor, ajunși acum la vârsta la care atenția lor pentru exprimare și efectele acesteia trebuie transformate într-o constanță. Nu în ultimul rând se au în vedere, cu fiecare ocazie potrivită, consolidarea deprinderilor de scriere corectă. Temele abordate au un fir roșu ce poate fi urmărit în legătură cu vârsta aventurilor și viselor, vârsta descoperirii lumii și a școlii.

Copilăria este o perioadă de care elevii trebuie să se fi bucurat din plin și, în prag de despărțire de ea, poate fi evocată cu nostalgia aventurilor mult dorite, cu amintirile plăcute sau mai puțin plăcute din școală, dar și cu speranțele legate de viitoarele meserii, ocupații sau profesii. Textele de literatură selectate sunt un prilej de lectură fascinantă a unor întâmplări sau situații aflate aproape de realitatea proprie a fiecărui elev. Un prim aspect avut în vedere în urma lecturii este cel de îmbogățire a vocabularului; după acest prim contact cu textul, libertatea abordării, receptării și valorificării lui poate lăsa fiecărui elev ocazia de a și-l însuși în manieră proprie, a-l transforma într-un „bun propriu” pe care îl pot folosi fie ca invitație la lectura integrală, fie ca pildă de viață, fie ca model de organizare a ideilor sau sentimentelor (Cioban 2014: 6). De la literatura clasică până la nume din contemporaneitate, scriitorii selectați pot să ofere elevilor și o frumoasă panoramă a lumii literelor. Există o serie reprezentativă de scriitori ai literaturii române: Eminescu, Creangă, Slavici, Caragiale, Sadoveanu, Arghezi, Blaga, și mulți alții – scriitori care sunt prezenți în interesul de lectură al tuturor vârstelor cu nenumărate titluri și cu la fel de nenumărate posibilități de receptare. Cu un specific aparte sunt textele adresate exclusiv copiilor, texte ale căror autori sunt deja cunoscuți de elevi și, de fiecare dată, receptați cu plăcere: Delavrancea, Sântimbreanu, Sivetidis, Topârceanu, Otilia Cazimir etc. Nu în ultimul rând, din literatura română și universală sunt cuprinși în manual autori contemporani, de descoperit atât de către profesori, cât și de către elevi: Ana Blandiana, Nicolae Manolescu, Cătălin Dorian Florescu. Pentru a se încadra în specificul particular al școlii românești din Ungaria, manualul aduce în atenția elevilor și autori din literatura maghiară (Moricz Zsigmond sau Arany Janos) sau literatura românilor din Ungaria (Vasile Gurzău sau Ana Varga). Poate nu întâmplător această serie fabuloasă de nume se deschide și, într-un fel circular, se încheie cu Mihai Eminescu. Se vrea acesta un îndemn al autorului de a așeza întregul parcurs de lectură sub semnul marii literaturi, al visului și al eternei fascinații a copilăriei, al moralei și al aspirației spre stele.

Manualele sunt însoțite la fiecare clasă de *Caietul elevului*, un caiet de lucrări care vizează latura exprimării în scris. Exercițiile și temele sunt concepute pe baza textelor din manual și îi ajută pe elevi să rezolve în mod intuitiv și atractiv temele de clasă și temele suplimentare. De asemenea, s-au pus la dispoziția cadrelor didactice care vor utiliza aceste manuale și câte un *CD cu teste de evaluare a cunoștințelor* la fiecare clasă și un *Ghid metodic pentru predarea limbii și literaturii române* la clasele V–VIII. De reținut este și *Culegerea de texte*

literare destinate acestor elevi, care îi poate însoți ca un îndreptar de lectură pe parcursul acestor patru ani și se poate transforma prin atractivitatea ei într-o invitație constantă la lectură. Organizate tematic și foarte variate atât ca titluri, cât și ca autori, capitolele acestei culegeri sunt relevante pentru cuprinderea și adresabilitatea ei: *Familia. Amintiri din copilărie; Școala și prietenia; Joc și joacă. Iubirea și adolescența; Călătoria. Lumea cărților; Lumea necuvântătoarelor; Comuniunea dintre om și natură; Mit, basme, colinde; Virtuți și slăbiciuni omenești; Pilde biblice; Viață și moarte. Timp și destin* (Cioban 2015: 11).

Alcătuirea manualelor pentru clasele IX–XII a avut în vedere câteva criterii: accesibilitate, atractivitate și valoare. Deși majoritatea textelor literare selectate aparțin autorilor canonici, din dorința de a îndeplini și un al patrulea criteriu – varietatea, s-a apelat uneori și la texte mai puțin cunoscute ale acestora și la texte ale altor autori, cu ajutorul cărora se pot exercita în mod adecvat anumite competențe. Cum paradigma studierii limbii și mai ales a literaturii române în școală este una variată, manualele propun, conform *Programei*, o abordare istorică a literaturii române. Această abordare este însă anticipată de un capitol care se dorește a fi o introducere în aspectele generale ale artei cuvântului, teoriei literare și a genurilor domeniului și se finalizează cu o necesară sinteză a noțiunilor de stilistică și teoria literaturii studiate pe parcursul anilor de liceu. De asemenea, tot ca un preambul al periplului istoric, începuturile literaturii sunt ilustrate în două capitole tematice care urmăresc Biblia și literatura populară. După aceea, capitolele următoare surprind perioade literare distincte și specifice, ilustrate prin scriitori reprezentativi.

În primul manual, destinat claselor IX–XI, fiecare capitol este realizat conform unui algoritm în care sunt incluse următoarele etape: *Pentru început* – clarificări necesare pentru introducerea în perioada sau autorul discutat; *Înainte de text* – unde se urmărește o anticipare și o apropiere de atmosfera și de particularitățile creației care urmează a fi receptată; *Textul* – reprodus în totalitate sau, cel mai adesea, fragmentar; *Explorarea textului* – în care se dau explicațiile necesare pentru înțelegerea acestuia și se formulează cerințe vizând competențele de receptare și de interpretare a textului; *Aplicații* – ce pot fi efectuate atât în clasă, cât și acasă; *Evaluarea* – în care se propun, de regulă, câte 5 aplicații care să permită, deopotrivă elevului și profesorului, verificarea progresului școlar dar și perspectivele de deschideri spre noi orizonturi, oferite de fiecare capitol în parte. În cazul scriitorilor abordați în capitole distincte, *Viața și opera* acestora este prezentată amplu oferind cititorilor o imagine a felului în care laboratorul de creație a funcționat în cazul fiecăruia. *Dicționarul cultural, Textul auxiliar și Vocabularul* (doar în cazul acelor texte care nu sunt tratate în *Antologie*) – vin să aducă, fiecare în parte, punctuale și necesare lămuriri elevilor. În acest manual, capitolul cel mai amplu este dedicat lui Mihai Eminescu – vârful piramidei valorilor noastre culturale naționale. Este menit să ofere elevilor un reper și o imagine a valorii perene pe care cel mai

mare poet al românilor și ultimul mare poet romantic al Europei a reprezentat-o și încă o mai reprezintă. Manualul reprezintă, totodată, o invitație la lectură, premisă a deschiderii intelectuale și, în același timp, un antrenament pentru dezvoltarea spiritului critic care să ajute elevii să își definească opțiunile, să își clarifice argumentele, să le faciliteze comparațiile și, mai ales, să caute soluții la chestiuni dilematice specifice nu numai literaturii, ci și lumii în care trăim (Cioban 2016: 120).

Manualul destinat clasei a XI-a continuă prezentarea literaturii române în a doua jumătate a secolului al XIX-lea (Junimea și anticiparea realismului) prin autori și opere canonice precum Ioan Slavici și Ion Luca Caragiale. Continuă cu surprinderea specificului literaturii de sfârșit și început de secol (secolele XIX–XX), prin curentele literare ale epocii: semănătorismul și poporanismul, simbolismul și prin reprezentanții cei mai cunoscuți ai acestei perioade: George Coșbuc, Octavin Goga respectiv Alexandru Macedonski și George Bacovia. Cea mai extinsă parte a acestui manual se referă la literatura română dintre cele două războaie mondiale, urmărind viața culturală, artistică și literară în perioada interbelică și cei mai de seamă reprezentanți ai literaturii române în proză, poezie și dramaturgie. Cum mărturisește autorul, adresându-se elevilor: „Interpretările și exercițiile propuse de manual sunt doar orientative, voi trebuie să vă formați propria voastră opinie, bazându-vă chiar și numai pe propriile experiențe de viață. Să nu uitați: decât o repetiție automată a unor fraze fie ele oricât de magistrale dar împrumutate, mai bine o opinie modestă dar proprie. Desigur că analiza literară presupune uneori efort, însă lectura trebuie înțeleasă ca invitație la plăcere estetică și nu ca muncă oboșitoare. Pentru a vă încuraja, am adăuga că nicio materie nu dezvoltă personalitatea voastră în măsura în care o face literatura, căci, în esență, literatura este un discurs despre lume, viață și om” (Hergyan 2016: 12).

Cel de-al treilea manual, destinat clasei a XII-a, tratează perioada de după 1945 a literaturii române. Aceste șapte decenii literare sunt unele dintre cele mai complexe din istoria scrisului beletristic românesc, din punct vedere politic și literar. Tocmai de aceea autorul a considerat că „este necesară o Introducere mai amplă pentru a prezenta schimbările care s-au produs în etape succesive din această perioadă: cea dintre anii 1944 și 1948 (încercările de a continua literatura interbelică); cea dintre anii 1948 și 1956 (realismul socialist; precursorii neomodernismului); cea dintre 1956 și 1989 (generația «obsedantului deceniu»; neomodernismul («generația '60»; postmodernismul); în sfârșit, etapa ulterioară anului 1990 (cu câteva aspecte ale literaturii contemporane)” (Farkas 2016: 6). Se observă că fiecare dintre cele opt unități începe cu o scurtă prezentare generală a epocii și a curentelor literare, a operelor de artă importante, pentru o mai profundă înțelegere a fenomenului literar românesc. Manualul prezintă o mare varietate de texte literare, de la cele proletcultiste până la cele care continuă tradiția marilor romane interbelice (George Călinescu,

Marin Preda, Mircea Eliade, Augustin Buzura, Nicolae Breban, Constantin Țoiu, Gabriela Adameșteanu), noile tendințe ale romanului românesc contemporan, poezia neomodernistă (Nichita Stănescu, Ana Blandiana și Ioan Alexandru), curentul postmodernist (Mircea Cărtărescu, Mircea Nedelciu, Ion Mureșan, Ioan Es. Pop), dramaturgia contemporană (Horia Lovinescu, Marin Sorescu, Matei Vișniec și Eugen Ionescu) și literatura în limba română din Ungaria. În prezentarea fiecărui scriitor, se urmează aceeași structură: viața și activitatea literară; prezentarea generală a operei. În analiza scrierilor reprezentative și a fragmentului selectat se oferă gradat: propuneri pentru interpretare; analiza pe secvențe poetice sau narative; evidențierea modalităților de caracterizare. Se propun apoi diferite exerciții de argumentație și de comunicare interactivă, precum și teme pentru lucrarea scrisă, respectiv pentru analiză comparată. Pentru o mai bună înțelegere a analizei textelor și a citatelor despre scriitori sau curente literare, sunt introduse explicații pentru noțiuni de estetică și pentru termeni literari, iar dicționarul cultural este rezervat curentelor literare, respectiv personalităților culturii române și universale.

Cele trei manuale sunt însoțite de *Antologia de texte din literatura română*, în care autorii au ales cele mai semnificative fragmente din lucrările literare prezentate, iar în cazul unor scriitori netratați în detaliu în manual, s-au introdus creații literare diverse, pentru a da astfel o imagine de ansamblu fie a operei, fie a perioadei literare, în evoluția ei. Antologia se vrea o anexă a manualului din care elevii, împreună cu profesorul, să aleagă fragmentele care li se par importante și să le aprofundeze, în conformitate cu cerințele programei dar și în acord cu plăcerea lor de a lectura un anumit tip de literatură. Cuprinsul antologiei dovedește acest parcurs: literatura populară; literatura veche; literatura pașoptistă; literatura marilor clasici; literatura de la cumpăna secolelor XIX și XX; literatura interbelică; evoluția prozei în secolul al XX-lea; precursori ai neomodernismului în poezie; prelungiri ale avangardei: literatura onirică; neomodernismul în poezie – generația '60; teatrul postbelic; postmodernismul în poezie și în proză (deceniile 8 și 9); alți reprezentanți ai postmodernismului românesc; literatura românilor din Ungaria; orientări noi în romanul românesc contemporan (Cioban, Hergyan, Farkas 2016: 303).

Bibliografie

- Cioban 2014: Florin Cioban, *Limba și literatura română, Manual pentru clasa a VII-a*, Budapesta, Editura Croatica.
- Cioban 2015: Florin Cioban, *Culegere de texte literare pentru clasele V – VIII*, Budapesta, Editura Croatica.
- Cioban 2016: Florin Cioban, *Literatura română. Manual pentru clasele a IX-a și a X-a*, Budapesta, Editura Croatica.
- Cioban, Hergyan, Farkas 2016: Florin Cioban, Tibor Hergyan, Jenő Farkas, *Antologie de texte din literatura română pentru clasele IX-XII*, Budapesta, Editura Croatica.

Farkas 2016: Farkas Jenő, *Literatura română. Manual pentru clasa a XII-a*, Budapesta, Editura Croatica.

Hergyan 2016: Tibor Hergyan, *Literatura română. Manual pentru clasa a XI-a*, Budapesta, Editura Croatica.

Literature – an Essential Element in Preserving the Romanians’ Identity in Hungary

The Romanian language and literature manuals for classes where this is taught as a native language or as a second one in Hungary are entirely new by design and structure. To make the learning process as accessible as possible, they have been designed on thematic units that cover the new curriculum and which comprise the contents of the various fields of Romanian language and literature, as taught to students in Hungary. The textbooks are intended to help educators and students to achieve the most varied and effective classroom activities. This article presents the structure of these manuals and the development of the whole process that led to their appearance.